

**Ідіоматичні вирази в художньому тексті:
лінгвопрагматичний та перекладацький аспекти
(на матеріалі роману Корнелії Функе «Чорнильне серце»)**

ЗМІСТ

Вступ	3
Теоретична частина	6
1. Науково-методологічні засади дослідження	6
1.1. Фразеологія як самостійна дисципліна	8
1.2. Предмет фразеології	9
1.3. Ознаки фразеологічних одиниць	14
1.4. Поняття еквівалентності	18
1.5. Ідіоматичні вирази в дитячій літературі	20
2. Художня література	
2.1. Дитяча та підліткова література	22
2.2. Фентезійна література	23
2.3. Фентезійна література в Німеччині	25
2.4. Корнелія Функе та роман «Чорнильне серце»	25
Практична частина	
3.1. Порівняльний аналіз фразеологізмів	27
3.2. Лінгвопрагматичний аспект фразеологізмів	40
Висновки	42
Список використаної літератури	44

ВСТУП

Фразеологізми, сталі вирази та прислів'я дають людям можливість лише в кількох словах зображати досвід, культуру, вірування та традиції власного народу. Кількість таких фіксованих словосполучень незмірна – вона зростає доти, доки існують представники певної національності, які підтримують та плекають власну мову. Існує чимало виразів з назвами рослин, фруктів та овочів (*der Apfel fällt nicht weit vom Stamm* = *яблуко від яблуні далеко не падає*), природних сил та небесних тіл (*Der Platz an der Sonne* = *місце під сонцем*), кольорів (*blau sein* = *бути н'яним*) та інших тематичних груп в обох мовах (німецькій та українській). Однак деякі відрізняються культурними особливостями й не підлягають дослівному перекладу. Зв'язки між такими виразами досліджує фразеологія – розділ мовознавства, що виокремився як самостійна наука лише в 20 столітті.

Ця наукова робота присвячена контрастивному порівнянню німецьких ідіоматичних виразів в художній літературі та їхніх українських еквівалентів. Першочергове завдання полягає у визначенні ступеню еквівалентності та лінгвопрагматичних особливостей фразеологізмів.

Актуальність роботи полягає в тому, що в сучасній контрастивній лінгвістиці цій темі присвячена лише невелика частина досліджень. Також необхідно врахувати особливості використання фразеологізмів у дитячій літературі та проаналізувати можливі виклики для перекладача.

Об'єктом дослідження є фразеологічні вирази в художній літературі німецької та української мов.

Предметом дослідження є відношення еквівалентності між одиницями двох мов та лінгвопрагматичні особливості їхнього використання.

Основна мета дослідження – визначити ступінь подібності різних фразеологізмів оригіналу та українського перекладу, для чого було проведено дослідження та порівняння фразеологічного матеріалу на предмет еквівалентності.

Основна мета також визначає основні завдання дослідження:

- визначити специфіку дитячої літератури;
- знайти подібності й відмінності в обох мовах;
- спробувати з'ясувати причини використання фразеологізмів та описати їхні лінгвопрагматичні особливості.

Наукова робота складається із вступу, трьох розділів (теоретичної та практичної частини), висновків, списку використаної літератури, словників та інших джерел.

У **вступі** наведено основні цілі, завдання, актуальність та значення цієї наукової роботи, визначено її об'єкт та предмет і коротко викладено її зміст.

У **першому** розділі цієї роботи розглянуто теоретичні аспекти фразеології та її основні терміни. Короткий огляд демонструє величезну різноманітність термінів, типів та груп фразеологізмів. У цій теоретичній частині також визначено основні характеристики мовних виразів, на основі яких вони належать до фразеологізмів.

У **другому** розділі представлено особливості дитячої літератури, пояснено найважливіші терміни фантастичної літератури та подано інформацію про письменницю, творчість якої лягла в основу практичної частини.

Третій розділ присвячений порівнянню ідіоматичних виразів у книзі Корнелії Функе «Чорнильне серце». Під час аналізу було виокремлено оригінальні німецькі вирази, визначено їхні значення, проведено порівняння з українськими відповідниками й визначено відношення еквівалентності.

Зрештою також було з'ясовано значення цих фразеологізмів та причину їхнього використання.

У **висновках** наведено узагальнені результати проведеного дослідження.

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА

1. Науково-методологічні засади дослідження

Проблематика перекладу німецьких ідіоматичних виразів посідає у перекладознавстві вагоме місце. У мовознавстві темі перекладу ідіоматичних/фразеологічних виразів присвячено низку досліджень. Серед них слід виділити праці П. Л. Коробки, В. С. Виноградова, О. В. Куніна, П. П. Литвинова, Л. А. Булаховського, О. О. Реформатського, Т. Р. Кияка, А. М. Науменко, О. Д. Огуя та ін.

Загальнонаукова методологія ґрунтується на теоретичних концепціях. До неї належать: 1) методи, які застосовуються на теоретичному рівні дослідження (дедукція, індукція, системний підхід, уявний експеримент, ідеалізація), 2) загальні методи, що можуть використовуватися як на теоретичному, так і на емпіричному рівні дослідження (систематизація, узагальнення, абстрагування, конкретизація, аналогія, аналіз, синтез), а також 3) методи емпіричного дослідження (експеримент, спостереження, вимір, моніторинг, порівняння, узагальнення) [21, 15].

На першому етапі мого дослідження відбулося формування наукової бази, виділення найважливіших теоретичних відомостей із фразеології для подальшого аналізу її окремих одиниць. Добір теоретичного матеріалу ґрунтувався передусім на основі німецькомовних лінгвістичних джерел. Були описані ключові фразеологічні категорії та поняття, а також розглянуті різноманітні підходи для порівняльного аналізу сталих виразів, один із яких, а саме класифікація еквівалентів за В. Геншелем, лягла в основу цієї наукової роботи.

Завдяки системному підходу досліджуване явище було розглянуте в системі, проаналізовано його зв'язки з іншими взаємопов'язаними явищами.

Зокрема було визначено роль приналежності твору до категорії дитячої літератури та її особливого жанру – фантастичної літератури для дітей.

Практична частина дослідження зосереджена на комплексному аналізі фразеологічних одиниць німецькомовного роману «Tintenherz» та його українського перекладу. Завдяки методам опису й класифікації вдалося встановити найпоширеніші групи фразеологізмів, притаманні цьому твору. Шляхом зіставного методу були протиставлені подібні компоненти для визначення закономірностей, характерних тій чи іншій мові.

Останній етап дослідження присвячений узагальненню та опису отриманих результатів дослідження шляхом їхньої систематизації.

Загалом для аналізу фразеологізмів оригінального німецького твору та українського перекладу були використані передусім такі методи:

Зіставний метод – один з основних методів контрастивної лінгвістики, що полягає в дослідженні й описі мови шляхом її порівняння з іншою мовою, завдяки чому відбувається виявлення спільних і відмінних рис [22, 20].

У рамках зіставного методу широко використовувалася процедура порівняння, у якій порівнювалися здебільшого цілісні фразеологічні вирази й був встановлений взаємозв'язок між їхніми структурними компонентами.

Описовий метод – сукупність процедур інвентаризації, класифікації і інтерпретації досліджуваних мовних явищ [22, 20].

Передусім була проведена інвентаризація: виділення одиниць аналізу в оригінальному німецькому тексті та в його українському перекладі. Після цього знайдені вирази були прокласифіковані, що дозволило згодом визначити специфічні риси кожної групи фразеологізмів.

Наприкінці дослідження був використаний метод кількісного аналізу, спрямований на виявлення частоти вживання певного мовного явища, а

також встановлення кількісного співвідношення різних груп та видів фразеологізмів.

1.1. Фразеологія як самостійна дисципліна

Для кращого введення у тему спершу слід подати визначення найважливіших термінів.

Термін фразеологія походить з грецької: «*phrasis*» – «*вираження*» + «*logos*» – «*вчення*». Це розділ мовознавства, який вивчає стійкі мовні словосполучення, які в системі та реченні можуть переймати на себе функцію та значення окремих слів (лексем) [15, 1]. Крім того, під фразеологією розуміють також сукупність фразеологізмів окремої мови [8, 9].

Фразеологія як самостійна дисципліна відносно молода, хоча фразеологічні вирази розглядали й пояснювали в словниках ще в 16-17 століттях [19, 7].

Засновником фразеологічної школи не лише у Радянському союзі, але й у всьому світі вважають Виноградова завдяки його науковій праці «Основныя понятия русской фразеологии как научной дисциплины» (1946). Відтоді інтерес до досліджень сталих виразів швидко зростав, і інші радянські лінгвісти, як-от Л. Сіндер, М. Городнікова, Л. Липська намагалися вдосконалити фразеологічні класифікації Виноградова. Вони не лише вивчили фразеологічний склад мов, але й пояснили найважливіші терміни й піддали критиці дослідження Виноградова [19, 15].

Останні кілька десятиліть фразеології приділяла увагу безліч європейських мовознавців. На цю тему були опубліковані численні теоретичні дослідження, монографії та публікації. Іще в 1981 р. була видана антологія «EUROPHAS», що містила наукові роботи в галузі фразеології. З

часом спостерігалось значне розширення сфери досліджень фразеології: тепер відбувалося дослідження та пояснення не лише найважливіших термінів та класифікацій, але й відводилася значна роль контрастивному порівнянню фразеологізмів різних мов, їхній етимології, семантиці, морфології та стилістиці.

1.2. Предмет фразеології

Після формування фразеології як самостійної дисципліни перед лінгвістами постало ще одне важливе завдання: визначити предмет цієї науки.

Найточніше та найвичерпніше визначення на сьогодні надав Гаральд Бургер у “Handbuch der Phraseologie”:

Фразеологічним є стійке словосполучення, що складається з двох або більше слів є, якщо (1) ці слова являють собою синтаксичну і семантичну єдність і якщо (2) воно відтворюється мовцями як одиниця мови. Обидва критерії перебувають в односторонньому відношенні умови: якщо (1) дійсний, то (2) також, але не навпаки [1, 1].

У лінгвістичній літературі можна знайти безліч інших визначень, як-от:

Фразеологізми – це стійкі словосполучення, які набувають функції та значення окремих слів (лексем) у системі та реченні.

Фразеологізми – це відтворювані полілексичні одиниці, що відрізняються різноманітними формальними та семантичними ознаками нерегулярності [13, 2].

Підсумовуючи вищерозглянуті визначення, можна зробити такі висновки:

1. На синтаксичному рівні фразеологізми полілексичні, тобто складаються з двох і більше слів або лексем, що мають власне значення.

2. На семантичному рівні фразеологізми зберігаються як самостійні одиниці, окремі слова. Вони відтворювані, мають спільне значення та різноманітні семантичні нерегулярності.

Згідно з Виноградовим та його семантичною класифікацією, до предмета фразеології належать фразеологічні зрощення (невмотивовані фразеологізми, цілісне значення яких не має нічого спільного зі значенням їхніх компонентів – «*Affen sitzen haben = betrunken sein*»), фразеологічні єдності, чиє цілісне значення умотивоване значенням їхніх компонентів (*Schwein haben = Glück haben*) та фразеологічні сполучення, в яких самостійне значення кожного компоненту є чітким, однак лише одне слово має зв'язане значення (*kalte Miete*) Радянські лінгвісти досліджували обмежену кількість таких мовних явищ: лише ідіоми розглядалися як фразеологізми.

У наш час до групи фразеологізмів відносять набагато більше видів мовних явищ.

З кінця 1950-х рр. почалося розрізнення поняття фразеології у вузькому та широкому значенні. Фразеологізми в широкому значенні характеризуються полілексичністю і стабільністю (*nachts sind alle Katzen grau*) [3, 1800].

Фразеологія у вузькому значенні займається словосполученнями, значення яких не відповідає тому, яке б мало бути за загальними правилами мови, наприклад: «*die Katze im Sack kaufen*» = «*купувати kota в мішку*» [15, 106]. Ці фразеологізми також характеризуються ідіоматичністю: тобто їхні компоненти утворюють лексичну одиницю, зв'язок у якій неможливо

повністю пояснити синтаксичними та семантичними закономірностями [2, 15].

Для позначення таких словосполучень існує чимало різноманітних термінів. До них належать, наприклад, ідіоми, фраземи, фразеолексеми, фразеологічні групи, стійкі словосполучення, сталі вирази або фразеологічні одиниці.

На відміну від ідіом, за Фляйшером, фразеологізми в широкому значенні – це не лексичні одиниці, не безпосередні елементи мови, а радше стійкі реченнєві конструкції.

Предметом фразеології в широкому значенні С. Палм називає прислів'я, запозичені прислів'я, приказки або веллеризми та крилаті слова [15, 3–6].

Для того, щоб провести короткий огляд предметної області фразеології, необхідно представити найпоширеніші визначення з різних наукових праць. Вони проілюстровані прикладами з німецької та української мов.

Термін **ідіома** походить від грецької *ιδίωμα* *idíōma* й означає певну особливість, своєрідність. Мовні вирази, які позначають цим терміном, також є чимось своєрідним у мові.

Одна група виразів у межах фразеологізмів відрізняється особливими семантичними властивостями: сюди належать зв'язки, цілісне значення яких неможливо логічно інтерпретувати. Ця група називається «ідіоматично-фразеологічною» (скорочено: «ідіоматичною»). Ідіоматичні сполучення скорочено називаються «ідіомами» [16, 44].

До ідіом належать такі сталі фрази, як «*die Katze im Sack kaufen*» = «купувати kota в мішку». Вони мають неоднорідний характер і складають більшу частину фразеологізмів, тому додатково поділяються на підкласи.

Парні утворення або фразеологічні пари (**Zwillingsformeln**) відмежовані від ідіом, хоча вони нерідко з ними перетинаються. Такі вирази складаються з двох, іноді трьох слів однієї й тієї ж частини мови й пов'язані сполучником або прийменником, наприклад: «*Katze und Maus*».

Стійкі дієслівно-іменникові сполучення (**Streckformen**) – це фразеологічні сполучення на кшталт «*einen Blick werfen*». Первинне значення дієслова значно ослаблене, і цілісне загальне значення цієї синтаксичної структури приписує його до групи фразеологізмів.

Стійкі порівняння або стереотипні порівняння, порівняльні фразеологізми (**Stehende Vergleiche**) являють собою яскраві й образні лексичні одиниці, що відрізняються зрозумілою широкому загалу образністю. Ці вирази зазвичай складаються з прикметника або дієслова та порівняльного звороту, який має підсилювальну функцію: «*schlau, wie ein Fuchs*» = «*хитрий, як лис*».

Прислів'я (**Sprichwörter**) належать до периферії фразеологізмів. Наприклад: «*Wer zwei Hasen zugleich jagt, fängt keinen*» = «*хто два зайці гонить, жодного не здогонить*».

Між ідіомами та прислів'ями все ж спостерігаються значні відмінності.

В. Фляйшер вважає, що прислів'я не є одиницями мовної системи, як ідіоми, натомість вони цитуються з пам'яті у вигляді тексту й відтворюються лише у висловлення мовця. Вони не є стійкими словосполученнями, як ідіоми, але мають фіксовану структуру речень. Вони виражають народну мудрість і, як правило, цитуються з повчальною метою [17, 155–170].

Межа між прислів'ями та метафоричними ідіомами буває дуже вузькою. З одного боку, метафоричні ідіоми можуть використовуватися як прислів'я, з іншого боку, прислів'я в скороченій формі може виникати як ідіома.

Приказки (**Sagwörter**) за К. Палм – це більше або менше видозмінені прислів'я, які цитує людина, що безпосередньо фігурує в тексті [15, 4].

«*Geld stinkt nicht, sagte der Umweltschützer, nachdem er seinen Geruchssinn für 20. 000 Mark verkauft hatte*».

Крилаті слова (**Geflügelte Worte**) – це вирази чи цитати, чий автор широко відомий, наприклад «*Carpe diem!*» (Горацій, Одеон) [2, 46].

Авторські фразеологізми (**Autophraseologismen**) – це вирази з певного тексту, які стали своєрідним стійким виразом. Сюди можуть входити цитати та гасла, наприклад, «*auf den Kanzler kommt es*» [2, 47].

Онімічні фразеологізми (**Onymische Phraseologismen**) виконують функцію власних назв, наприклад, «*das Rote Kreuz*»; «*das Weiße Haus*». Х. Бургер відносить їх до фразеологізмів, оскільки ці вирази мають фіксоване лексичне значення [2, 47].

Стереотипи та кліше (**Stereotype und Klischees**) функціонують як «модні слова»; це вигадані вислови, які входять у широкий вжиток завдяки частому вживанню, як-от «*die Jugend von heute*» [2, 50].

Рутинні вирази (**Routineformeln**) – це десемантизовані фрази з визначеною комунікативною функцією. Вони ситуативні й дуже часто використовуються у письмовій комунікації. Фляйшер виокремлює їх у спеціальну групу, натомість Бургер цього не робить. Наприклад: «*Guten Tag. Wie geht's?*» [2, 53-55].

Колокації (**Kollokationen**) – це стійкі словосполучення, які є лише слабо ідіоматичними. Сюди Х. Бургер відносить парні утворення та стійкі дієслівні сполуки, як-от «*einen Entschluss fassen*».

1.3. Ознаки фразеологічних одиниць

У лінгвістиці відбувалися спроби диференціювати фразеологізми від вільних словосполучень, назвати найважливіші ознаки та властивості фразеологізмів й описати їх за допомогою фразеологічних критеріїв. До основних ознак фразеологізмів належать полілексичність, ідіоматичність, стабільність, лексикалізація та відтворюваність.

Ідіоматичність – це центральний критерій опису фразеологічних одиниць. Під ідіоматичністю К. Палм розуміє переосмислення значення або семантичну трансформацію компонентів, що входять до складу виразу [15, 9]. Наприклад, значення виразу «*Wo haben wir denn zusammen Schweine gehütet?*» неможливо вивести зі значення його компонентів, натомість це можливо у виразі «*Wo haben wir die Schweine gekauft?*». Фразеологізми мають не буквально, а ідіоматичне значення. Слова у складі фразеологізму втрачають власне значення. Наприклад, значення слова «*machen*» у виразі «*eine Fliege machen*» більше не означає «щось виробляти, виготовляти» тощо. Значення фрази не виводиться зі значення її компонентів, натомість ця фраза має власне значення, а саме «зникати».

Х. Х. Люгер розрізняє чотири ступені ідіоматичності (мотивації) [13, 12–24]:

– повністю ідіоматичні / невмотивовані

До цієї групи належать ті мовні одиниці, значення яких на синхронному рівні неможливо вивести зі значення компонентів.

Наприклад:

keinen Bock haben = keine Lust haben;

unter der Fliege sein = бути під мухою.

– ідіоматичні / образно мотивовані

Хоча значення цих виразів неможливо вивести зі значення їхніх компонентів, воно стає більш-менш зрозумілим завдяки переданому образу.

Наприклад:

jmd. ist der Bär aufs Ohr getreten = *ведмідь на вухо наступив* = *kein Gehör haben*;

kleine Fische = *Kleinigkeiten*.

– частково ідіоматичні / частково мотивовані

Фразеологічні вирази можуть належати до цієї групи, якщо хоча б одне слово виразу зберегло власне значення.

Наприклад:

sterben wie die Fliegen = *мерти як мухи*;

frieren, wie ein Hund = *мерзнути як пес*.

– не ідіоматичні / безпосередньо мотивовані

Цілісне значення неідіоматичних фразеологізмів можна вивести зі значень їхніх компонентів.

Наприклад:

Maßnahmen treffen = *вжити заходів*;

Aller Anfang ist schwer = *почати завжди важко*.

Полілексичність. Відповідно до цієї ознаки вираз можна назвати фразеологізмом, якщо він складається з двох або більше слів [13, 6]. Сюди належать однослівні композити, такі як «*Hundeleben*», «*Löwenanteil*», хоча формально вони складаються лише з одного слова. Такі вирази зазвичай мають переносне значення.

Усі фразеологічні вирази (за винятком вищезазначених сполук) синтаксично не є окремими лексемами. Цією властивістю характеризуються також прислів'я, гасла, веллеризми, цитати, що мають структуру речень.

Стабільність (стійкість). На відміну від вільних словосполучень, у яких лексеми можуть змінюватися як завгодно, сполучення слів у фразеологізмі характеризуються стабільністю на морфологічному, синтаксичному та семантичному рівні.

На семантичному рівні заміна слів фразеологізма неможлива або допускається лише обмеженою кількістю інших слів. Деякі ідіоматичні вирази містять синонімічні варіанти. Такі синоніми здебільшого подаються в українському та німецькому словниках. Наприклад:

– якщо замінити слово «Katze» у фразі «*Katze im Sack kaufen*» іншим словом, наприклад «Hund», «Bär», «Huhn», «Pferd», фраза втратить своє фразеологічне значення – *sich auf etwas Unbekanntes einlassen* = *придбати що-небудь, не бачачи й не знаючи його якостей*;

– але якщо слово «Hund» замінити словом «Affe», «Schneekönig», «Schneider» у фразі «*frieren wie ein Hund*», значення залишається незмінним – *stark frieren* = *замерз, як руда миша*.

На морфологічному та синтаксичному рівні переставлення лексем у фразеологізмі, додавання інших компонентів, наприклад, прикметників, прономіналізація, використання імперативу, пасиву, зміна часу призводить до втрати фразеологічного значення або до неграматичності фразеологічної єдності, якщо йдеться про унікальні компоненти [13, 9].

Наприклад:

den Schwanz hängen lassen = *mutlos sein* = *новісуги хвіст*;

den Schwanz stehen lassen = *поставити хвіст*.

Вихідне фразеологічне значення замінюється буквальним, тому фраза більше не має значення.

На думку Х. Х. Люгера, до структурної стабільності належать такі морфологічні та синтаксичні аспекти [13, 9]:

- особливість флексії (*zu Buche schlagen*);
- застаріла форма відносного займенника (*Wes Brot ich esse, des Lied ich singe*);
- відсутність артикля (*auf Draht sein*);
- аномальне керування (*jmdn. eines Besseren belehren*);
- родовий відмінок у пропозиції (*aus aller Herren Länder*).

Однак саме стабільність дає можливість творчо видозмінювати фразеологізми. До цього процесу належать, наприклад, фразеологічні **варіації**.

При структурних варіаціях можлива морфологічна, а часом і синтаксична зміна окремих компонентів. Сюди належать:

- граматичні варіанти: *seine Hand/seine Hände im Spiel haben*.
- лексичні варіанти (заміна окремих компонентів фразеологізму): *ein schiefes Gesicht machen/ziehen*.
- змінний порядок компонентів: *aussehen wie Milch und Blut/wie Milch und Blut aussehen*.
- іноді фразеологізми мають коротший або довший варіант, наприклад, *sich etw. (rot) im Kalender anstreichen*.

Часом фразеологізми змінюють для досягнення особливого ефекту. У таких випадках йдеться про **оказіональні модифікації** [13, 11]. Відбувається додавання інших компонентів або зміна чи опускання наявних; допускаються морфологічні відмінності або альтернативна послідовність компонентів. Це явище дуже часто спостерігається в засобах масової інформації. Таке використання має надати тексту особисту оцінку автора. Також подібне спостерігається в діалектах.

Лексикалізація та відтворюваність. Збереження певного виразу в лексиконі називається лексикалізацією. Такі лексикалізовані вирази доступні мовцю у вигляді готових одиниць.

Фразеологізми легко розпізнати завдяки їхньому багаторазовому використанню та відтворенню, тобто відбувається не вигадування нових виразів, а повторне використання у висловлюванні вже наявних мовних одиниць.

1.4. Поняття еквівалентності

Для продовження розгляду можливостей перекладу в цій роботі, спочатку слід навести визначення поняття еквівалентності. Вернер Коллер вважає:

1) Еквівалентність означає, що між текстом однієї мови (цільовим текстом) та текстом іншої мови (вихідним текстом) виникає перекладацький взаємозв'язок.

2) Тип відношення еквівалентності визначається шляхом називання концепції, на яку посилаються при використанні терміна «еквівалентність». Еквівалентність або відношення еквівалентності існує між певним цільовим текстом та певним вихідним текстом тоді, коли цільовий текст відповідає вимогам цієї концепції.

3) Еквіваленти цільового тексту стосуються перекладацьких одиниць вихідного тексту; між одиницями вихідного тексту та еквівалентами цільового тексту є як подібності, так і відмінності, які виникають у результаті різного ступеня збереження значень, присвоєних окремими концепціями [11, 215–216].

При порівнянні фразеологізмів роль відіграють такі критерії:

- значення;
- мотивація (образність);
- стилістична характеристика;
- лексичний склад та граматична структура.

При аналізі структурно-семантичного, структурно-синтаксичного та лексичного рівнів, Геншель пропонує таку класифікацію для визначення фразеологічних еквівалентів:

1) Повна еквівалентність

Фразеологізми двох мов, які мають однакове значення, однаковий лексичний склад і однакову синтаксичну структуру називаються повними еквівалентами.

2) Часткова еквівалентність

До цієї групи належать фразеологізми, які повністю еквівалентні за своїм денотативним значенням, але можуть мати різні (семантичні, синтаксично-функціональні, стилістичні) відмінності.

3) Відсутня або нульова еквівалентність

У разі нульової еквівалентності не існує адекватного еквівалента певного фразеологічному виразу. У цьому випадку можна використати перифраз, а в деяких випадках також доповнити його додатковою інформацією [9, 167-168].

4) Семантична еквівалентність

До цього різновиду належать ідіоматичні фрази, що мають схоже значення за умови різних конструкцій. Деякі вчені не вважають такі вирази еквівалентними.

5) Фіктивна еквівалентність («фальшиві друзі перекладача»)

Проблему для перекладача становить група так званих «фальшивих друзів перекладача», тобто фраз, що мають однакову або подібну структуру та лексичний склад, однак різне значення.

На думку Геншеля, цей термін позначає формально однакові або майже однакові одиниці двох мов, чиє значення не має нічого спільного між собою. Зовні однаковий внутрішній образ трактується по-різному, і оманлива рівність становить значне джерело помилок.

1.5. Ідіоматичні вирази в дитячій літературі

Художню літературу практично неможливо уявити без використання різних засобів стилістики: епітетів, метафор, алюзій та алегорій. Вони сприяють образності, наочності та емоційності мови й мотивують, активізують та розвивають уяву читачів. Ідіоматичні вирази часто складаються з декількох вищезазначених засобів художньої виразності й допомагають урізноманітнити мовлення й розширити наш кругозір.

Особлива ситуація виникає у випадку з дитячою літературою. На думку Бургера, вона демонструє особливо свідоме й обережне використання фразеологізмів. Автори ретельно обдумують, чи та чи інша фраза відповідає віку їхньої аудиторії. Деякі письменники взагалі навмисно уникають використання ідіом у книгах, призначених для молодших читачів. Бургер виділяє три аспекти, характерні для дитячої літератури:

1) Автори не використовують фразеологізми так, ніби передбачають, що ті вже належать до словникового запасу дітей; натомість намагаються поступово вводити, впроваджувати й пояснювати їх.

2) Вони очікують від дітей розуміння й складніших прийомів за умови, що ті не виходять за межі їхньої уяви.

3) Вони враховують той факт, що у читанні дитячої літератури найважливішу роль відіграють батьки, тому тексти для цього віку також завжди адресовані дорослим [1, 175].

Підсумовуючи вищесказане, можна сказати, що художні вирази, які використовуються в дитячій та юнацькій літературі, мають бути емоційними, логічними та образними. Юні читачі повинні мати можливість з легкістю запам'ятовувати ці вирази, правильно їх відтворювати згодом та використовувати у відповідних ситуаціях. Вирішальну роль відіграє зв'язок із дійсністю; він дозволяє поєднувати абстрактні поняття з реальними об'єктами.

2. Художня література

2.1. Дитяча та підліткова література

Дитяча та підліткова література – це частина літератури, яка призначена для дітей та підлітків. Згідно з Клаусом Додерером, до неї належать:

- усі тексти, спеціально створені для дітей та підлітків,
- усі твори, які можуть споживатися дітьми та підлітками без спеціальної адаптації (наприклад, газети) або які сприймаються юними читачами (шкільні література та підручники) [6, 161].

На думку Додерера, дитячу літературу можна схарактеризувати як «те, що діти певного віку готові засвоювати, примусово або за власним бажанням (підручники, газети, журнали, белетристика тощо)». До підліткової літератури належать твори, які підлітки готові або змушені засвоювати (професійна література та підручники, газети, журнали, белетристика) [6, 162].

Основна мета дитячої літератури – дати можливість юним читачам розширити свій словниковий запас, пізнати власну та іноземну культури, розвинути уяву та чуття мови, навчитися краще спілкуватися та формувати власні думки. Крім того, дитяча та підліткова література часто використовується в педагогічних цілях, для передачі моральних цінностей та розвитку позитивних рис характеру.

Дитячу та підліткову літературу можна поділити на такі тематичні категорії:

Реалістичні дитячі книги: у таких книгах автори висвітлюють непрості теми, які повсякчас трапляються в реальному світі, наприклад, смерть, бідність, насильство тощо.

Дитячий нон-фікшн: такі книги дають маленьким читачам інформацію з різних галузей науки, розповідають більше про світ, природні явища та відомих особистостей. Важливо формулювати факти так, щоб вони були цікавими та відповідними для певного віку.

Книги про тварин для дітей: у цих книгах, як правило, розповідається лише про тварин, які нерідко мають людські риси характеру.

Фантастичні книги для дітей: у них ідеться або про цілком вигаданий світ, в якому живуть незвичайні мешканці, або про реальний світ із фантастичними елементами. Для моєї наукової роботи важлива лише література, що належить до цієї категорії.

2.2. Фентезійна література

Фентезі – жанр фантастичної літератури, коріння якого можна знайти в міфології та легендах. Цей жанр став особливо популярним наприкінці 20 – на початку 21 століття. Після екранізацій книжкових серій, як-от «Володар пернів» Дж. Р. Р. Толкіна та «Гаррі Поттер» Дж. К. Роулінг, мільйони людей почали не лише більше читати, але й організовувати тематичні фестивалі, переодягатися в головних персонажів, вигадувати продовження історій й перетворювати фантастичний світ у реальний.

Швайкл дає дуже широке визначення фентезі: (також: *heroic fantasy*, з англ. = фантазія, вигадка), сучасний жанр фантастичної літератури. Містить елементи всіх літератур, в яких певну роль відіграють пригоди, надприродне та міфічне (героїчний епос, авантюри, лицарські й розбійницькі романи,

уявні подорожі, готичні романи, казки, саги тощо). Цей жанр часом і простором пов'язаний з науковою фантастикою (далекі планети, майбутнє, міфічне минуле, казкові землі), однак відрізняється від неї однією важливою рисою: «Фентезі – це особлива форма американської фантастичної літератури, дія якої відбувається у вигаданому світі, в якому люди живуть без науки й техніки» [18, 150-151].

З цього визначення можна виокремити деякі типові риси фентезійної літератури. Перш за все для таких книг характерна наявність нереального світу. Згідно з Моцною, існують три способи, що дозволяють поєднувати фантазію з реальністю. У першому, найбільш поширеному, створюється вигаданий світ з архаїчними цивілізаціями. У другому такий світ розвивається паралельно нашому. Третій спосіб передбачає вигадування псевдоісторії.

Не лише світ, але і його мешканці повинні мати фантастичні характеристики. Зазвичай мешканцями фентезійних світів є люди. Крім того, нерідко з ними співіснують інші народи, які, згідно з визначенням Дж. Р. Р. Толкіна, позначаються терміном «раси». У його творах до них належать гноми, ельфи та орки. Також існують й інші фантастичні тварини, магичні істоти, наприклад, кентаври, мінотаври, дракони, єдинороги, зомбі та вампіри.

Важливим для світу фентезі є політичний порядок, він переважно феодальний, або його можна охарактеризувати як монархічний. Релігія становить єдність з політикою, демонструючи частково політеїстичні, частково монотеїстичні ознаки.

2.3. Фентезійна література в Німеччині

Не лише в США, а й у Німеччині наприкінці 20 століття з'явився інтерес до жанру фентезі. Серед найважливіших представників в німецькомовному просторі належать передусім Міхаель Енде («Момо», «Нескінченна історія»), Вальтер Мьорс («Румо», «Місто мрійливих книг», «13 з половиною життів капітана Синій Ведмідь»), Кай Майер (трилогія «Мерле», серія «Сім печатей», «Лореляй») та багато інших. Вищевказані твори неодноразово адаптовувалися для кіно, телебачення та театру. Навіть українська публіка кілька років тому мала змогу насолодитися екранізацією «Нескінченної історії».

У своїй роботі я хотіла насамперед зосередитися на творах Корнелії Функе, яка належить до найвідоміших сучасних німецьких авторів дитячої та юнацької літератури.

2.4. Корнелія Функе та роман «Чорнильне серце»

Корнелія Функе – німецька письменниця та ілюстраторка. Її твори перекладені 37 мовами загальним тиражем понад двадцять мільйонів примірників. Корнелія Функе досягла успіху на міжнародній літературній арені завдяки своєму унікальному стилю та особливому письменницькому таланту.

Вона – авторка більше п'ятдесяти книг, які неодноразово ставили на театральній сцені, відзначали престижними нагородами й перетворювали в аудіоформат. 10 творів були екранізації, серед них і трилогія «Чорнильне серце». У 2013 та 2015 роках у Любеку та Оберхаузенді відбулися дві виставки, присвячені фантастичним світам. Вона отримала міжнародні й

німецькі нагороди, як-от Премію журі молодих читачів за «Володаря над злодіями» у 2001 році, за «Чорнильне серце» у 2004, Премію імені Якоба Грімма у 2009, Німецьку фантастичну премію за найкращу німецьку аудіокнигу у 2017 та багато інших. Крім того, у 2005 році вона стала найвпливовішою німкенню у світі за версією журналу TIME.

Серед її найвідоміших творів – серія «Дикі кури» та «Володар над злодіями», «Чорнильна трилогія» й серія «Відчайдух».

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

3.1. Порівняльний аналіз фразеологізмів

Для аналізу було обрано фразеологізми, які належать до різних категорій. Це допомагає пояснити терміни з теоретичної частини та сформулювати статистику найбільш вживаних ідіом.

Спершу описується, які відношення еквівалентності (за Геншелем) існують між поданими німецькими та українськими фразеологічними одиницями. У коментарях до кожного виразу коротко пояснюються відмінності та подібності. Наприкінці описано лінгвопрагматичні особливості, характерні для стилю Корнелії Функе.

Ідіоми

1) Німецька: «**Mit allen Wassern der Welt gewaschen...**» (с. 25)

Значення: бути дуже розумним, знати всі хитрощі.

Переклад: «**...пройшли вогонь і воду**». (с. 25)

Тип еквівалентності: семантична еквівалентність

Коментар: у цій ідіомі значення двох виразів однаково, однак на лексичному рівні виникають відмінності.

2) Н: «...dass sie ihm die Lügen jedes Mal **an der Nase ansah**». (с. 25)

З: зчитувати щось по чиємусь обличчю.

П: «...вона завжди **помічає обман по його носі**». (с. 25)

ТЕ: повна еквівалентність

3) Н: «...wenn man mich **in die Finger bekommen**». (с. 31)

З: на щось натрапити, щось схопити.

П: «...коли **попадуся до їхніх лап**». (с. 32)

ТЕ: часткова еквівалентність

Коментар: у дієслівному фразеологізмі «jemanden in die Finger bekommen» при перекладі компонент «Finger» замінено на «Pforten». Це робить український варіант, на мою думку, більш розмовним та експресивним.

4) Н: «Meggie **zerbrach sich** bestimmt eine Stunde lang immer noch **den Kopf darüber**». (с. 37)

З: про щось напружено думати, шукати рішення у складній ситуації.

П: «Мегі ще добру годину **сушила собі мозок** тим». (с. 38)

ТЕ: семантична еквівалентність

Коментар: значення обох виразів однакове, однак досягнуте за допомогою різних лексичних засобів.

5) Н: «Habe ich **weder dich noch deine Tochter** in den letzten Jahren **zu Gesicht bekommen**». (с. 44)

З: бачити когось або щось.

П: «В останні роки ні тебе, ні твоєї доньки **бачити мені не випадало**». (с. 44)

ТЕ: семантична еквівалентність

Коментар: попри однакове значення, при перекладі ідіома стала неідіоматичним виразом.

6) Н: «...**ging es Meggie nicht mehr aus dem Kopf**». (с. 52)

З: когось довго не покидає якась думка.

П: «...вже **не йшла Мегі з голови**». (с. 53)

ГЕ: повна еквівалентність

7) Н: «**Steck deine hübsche Nase in die Bücher da**». (с. 68)

З: читати, вивчати книгу.

П: «**Втелющ свого чарівного носика в яку-небудь книжку**». (с. 70)

ГЕ: повна еквівалентність

8) Н: «**Sie werde kein Auge zutun können**». (с. 90)

З: не [могти] спати.

П: «**Цієї ночі спати у своїй кімнаті Мегі не лягла**». (с. 92)

ГЕ: семантична еквівалентність

Коментар: хоча в українській мові і наявний повний еквівалент цього виразу, тут був використаний інший варіант, і відбулася зміна значення.

9) Н: «**Aber Staubfinger ließ sich Zeit mit der Antwort**». (с. 104)

З: не поспішати [з чимось].

П: «**Та Вогнерукий відповідати не квапився**». (с. 106)

ГЕ: семантична еквівалентність

Коментар: у цьому випадку значення двох виразів однакове, однак на лексичному рівні виникають відмінності.

10) Н: «**...kann mich den Hals kosten**». (с. 117)

З: спричиняти чиюсь смерть, бути дуже небезпечним.

П: «**...може коштувати мені голови**». (с. 119)

ГЕ: часткова еквівалентність

Коментар: при перекладі цієї ідіоми компонент «Hals» був замінений компонентом «Kopf».

11) Н: «...um **darüber** auch nur **ein Wort zu verlieren**». (с. 118)

З: щось [не] згадувати, про щось [не] говорити.

П: «**Про нього й балакати не варто**». (с. 119)

ТЕ: семантична еквівалентність

Коментар: тут ідеться про однакове значення, досягнуте через різні стилістичні засоби.

12) Н: «...dass Staubfinger **eine Antwort auf der Zunge lag**». (с. 119)

З: практично вимовити щось.

П: «...що **на язиці** у Вогнерукого **крутиться якась відповідь**». (с. 120)

ТЕ: повна еквівалентність

13) Н: «Meggie **hörte nur mit halben Ohren zu**». (с. 125)

З: не дуже уважно слухати.

П: «Мегі **слухала лише краєм вуха**». (с. 127)

ТЕ: повна еквівалентність

14) Н: «So sehr Meggie auch **die Ohren spitzte**». (с. 133)

З: уважно прислухатися.

П: «Мегі **нашорошила вуха**». (с. 134)

ТЕ: повна еквівалентність

15) Н: «Das schlechte Gewissen stand ihr deutlich **auf die Stirn geschrieben**». (с. 139)

З: бути зрозумілим з виразу обличчя.

П: «**На чолі** в неї вочевидь **були написані** докори сумління». (с. 141)

TE: повна еквівалентність

16) Н: «Ein Lied ging **ihm in Kopf herum**». (с. 145)

З: дуже непокоїти чийсь думки.

П: «**У голові** у нього **дзвеніла пісня**». (с. 147)

TE: часткова еквівалентність

Коментар: при перекладі цього дієслівного фразеологізму компонент «gehen» був замінений компонентом «tönen».

17) Н: «Basta **hat** sein Messer **schnell zur Hand**». (с. 172)

З: бути легким на підйом.

П: «Басті **аж-аж-аж кортить схопитися** за ніж». (с. 174)

TE: семантична еквівалентність

Коментар: значення було збережено, однак ідіоматичність ні.

18) Н: «...doch er hatte einer anderen Figur **Platz machen** müssen». (с. 173)

З: покидати власну позицію.

П: «Згодом йому довелося **поступитися місцем** іншій статуї». (с.175)

TE: повна еквівалентність

19) Н: «Ich werde **nicht** einen Satz daraus **in den Mund nehmen**». (с. 182)

З: щось [не] вимовляти.

П: «Обіцяю тобі **не читати** з неї **вголос** жодного речення». (с. 184)

TE: семантична еквівалентність

Коментар: тут збережений лише зміст, ідіома не була передана.

20) Н: «...doch Basta **trat ihm in den Weg**». (с. 182)

З: перегороджувати комусь дорогу.

П: «Баста **перегородив йому шлях**». (с. 184)

ТЕ: повна еквівалентність

21) Н: «In fast jedem Dorf gibt es einen einsamen Jungen, der gern **mit Feuer spielt**». (с. 185)

З: легковажно наражатися на небезпеку.

П: «Майже в кожному селі є хлопчик сирота, який любить **гратися з вогнем**». (с. 188)

ТЕ: повна еквівалентність

22) Н: «Sie **gab sich alle Mühe**». (с.189)

З: дуже старатися, напружуватися.

П: «Дівчинка **докладала всіх зусиль**». (с.192)

ТЕ: повна еквівалентність

23) Н: «Wenn er Meggie oder Elinor auch nur **ein Haar krummt...**» (с. 190)

З: не [могти] завдати комусь шкоди.

П: «Якщо він хоч **пальцем зачепить** Мегі чи Елінор...» (с. 192)

ТЕ: семантична еквівалентність

Коментар: у цьому випадку значення було збережене, однак на місці оригінальної ідіоми був використаний взаємозамінний фразеологізм.

24) Н: «Ich **habe mir fast in die Hosen gemacht** vor Angst». (с. 196)

З: сильно боятися.

П: «Зі страху я мало **в штани не наклала**». (с. 198)

ТЕ: повна еквівалентність

25) Н: «**Hat sich einfach in Luft aufgelöst**». (с. 200)

З: безслідно зникнути.

П: «Просто **розтанув у повітрі!**» (с. 202)

ТЕ: повна еквівалентність

26) Н: «Der Junge **hatte immer noch keinen Ton von sich gegeben**». (с. 201)

З: мовчати.

П: «Хлопчина все ще **не зронив ані звуку**». (с. 204)

ТЕ: повна еквівалентність

27) Н: «Basta wäre bei ihrem Anblick wohl **das Herzen stehen geblieben**». (с. 349)

З: дуже налякатися.

П: «У Басти, якби він побачив його, **завмерло б, мабуть, серце**». (с. 354)

ТЕ: повна еквівалентність

28) Н: «...**an irgendetwas hängt ihr alle eure ach so weichen Herzen**». (с. 365)

З: комусь щось дуже подобається [і він не хоче цього позбуватися].

П: «...**своїми аж надто м'якими серцями всі ви до чого-небудь прив'язані**». (с. 372)

ТЕ: семантична еквівалентність

Коментар: у цьому випадку значення збережене, однак ідіоматичність втрачена.

29) Н: «**Das Herz klopfte ihr schon bis zum Hals**». (с. 422)

З: бути дуже збудженим.

П: «Серце їй і так мало не вискакувало з грудей». (с. 426)

ТЕ: часткова еквівалентність

Коментар: у цьому випадку знову ж таки йдеться про однакове значення при заміні компонентів: замість слова «Hals» використовується «Brust». На мою думку, український переклад надзвичайно доречний для цієї ситуації.

30) Н: «...dass es Meggie **ins Herz schnitt**». (с. 441)

З: когось сильно хвилювати, пробуджувати глибоке почуття.

П: «...що в Мегі аж боляче **штрикнуло серце**». (с. 445)

ТЕ: повна еквівалентність

31) Н: «...**unter seiner Würde**». (с. 462)

З: бути для когось негідним.

П: «...**нижче його гідності**». (с. 466)

ТЕ: повна еквівалентність

32) Н: «...wenn du **ihr das dumme Herz brichst?**». (с. 470)

З: смертельно ранили чийсь почуття.

П: «...якщо ти **розіб'єш їй дурне сердечко?**» (с. 475)

ТЕ: повна еквівалентність

33) Н: «...während Mortola sie **nicht aus den Augen ließ**». (с. 470)

З: безперервно за кимось спостерігати.

П: «...а Мортولا **не зводила з неї погляду**». (с. 474)

ТЕ: часткова еквівалентність

Коментар: у цьому фразеологізмі компонент «Augen» був замінений компонентом «Blick».

Парні вирази

34) Н: «Könnte nicht wenigstens **ab und zu** mal jemand so etwas sagen wie...» (с. 123)

З: часом, час до часу.

П: «Невже ніхто з вас не може хоч **зрідка** сказати...» (с. 124)

ТЕ: семантична еквівалентність

Коментар: у цьому випадку збережене лише значення фразеологізму. При перекладі був втрачений первинний ідіоматичний зміст.

35) Н: «Als ginge unser streichholzfressender Freund hier **ein und aus**». (с. 133)

З: часто у когось бувати, добре почуватися в нього.

П: «Неначе наш приятель, оцей сірнікоїд, почувається тут, **як у себе вдома**». (с. 135)

ТЕ: семантична еквівалентність

Коментар: хоча значення схоже, в українському перекладі використаний перифраз.

36) Н: «Und mich **bei Nacht und Nebel** mit dir davonmachte». (с. 160)

З: таємно [уночі].

П: «**Однієї туманної ночі** ми з тобою просто втекли...» (с. 162)

ТЕ: семантична еквівалентність

Коментар: значення виразу знову ж таки збережене, однак між ними існує чимало розбіжностей. До того ж не збережена ні форма, ні експресивність.

37) Н: «**Hin und her**». (с. 250)

З: туди-сюди, постійно змінюючи напрямок.

П: «**То в один бік, то в інший**». (с. 254)

ТЕ: повна еквівалентність

Коментар: у цьому випадку йдеться про парний вираз, чиє значення повністю збігається з оригіналом.

38) Н: «Und wenn ich jemanden brauche, der mir **auf Schritt und Tritt** nachläuft...» (с. 373)

З: усюди, постійно.

П: «А коли я схочу, щоб за мною ходили **по п'ятах...**» (с. 380)

ТЕ: семантична еквівалентність

Коментар: значення виразу збережене, однак виникли розбіжності на лексичному та синтаксичному рівнях. Підсумовуючи аналіз вищенаведених парних виразів, можна сказати, що подвійний характер виразу майже завжди втрачався в перекладі, що призвело до зміни ідіоматичного сенсу.

Фразеологічні порівняння

39) Н: «Eine Zunge so **scharf wie ein Papiermesser**». (с. 45)

З: бути дуже різким, дещо грубим.

П: «Язичок **гострий, як ніж для паперу**». (с. 46)

ТЕ: повна еквівалентність

40) Н: «Vermutlich wird sie irgendwann **arm wie eine Kirchenmaus** enden». (с. 41)

З: нічого не мати.

П: «Та, схоже, колись вона стане **бідною, як церковна миша**». (с. 41)

ТЕ: повна еквівалентність

41) Н: «Seiten **fleckig wie Leopardenfell** waren». (с. 57)

З: мати плями, як у леопарда.

П: «...**поплямлені, мов шкура леопарда**». (с. 59)

ТЕ: повна еквівалентність

42) Н: «**Farblos wie ein Glas Milch**». (с. 357)

З: прозорий, ясний.

П: «**Безбарвний, як молоко в склянці**». (с. 363)

ТЕ: повна еквівалентність

Коментар: щоб якомога точніше передати ступінь порівняння, перекладач знайшов повний еквівалент і майже дослівно переклав ці вирази.

Рутинні вирази

43) Н: «**Weiß Gott**». (с. 31)

З: правдиво, по-справжньому, однозначно.

П: «**Бог свідок**». (с. 31)

ТЕ: повна еквівалентність

44) Н: «**Du meine Güte**, du bist wirklich die Tochter deines Vaters». (с. 100)

З: вигук здивування та незначного переляку, вигук при приємній/неприємній несподіванці.

П: «**Господи**, ти таки справжня донька свого батька». (с. 102)

ТЕ: повна еквівалентність

45) Н: «**Um Himmel willen**». (с. 186)

З: вигук переляку, небажання, нерозуміння:

П: «**Заради Бога**». (с. 188)

ТЕ: повна еквівалентність

Коментар: переклади усіх вищеперелічених рутинних формул я можу вважати повними еквівалентами, оскільки вони виражають однакові емоції переляку чи здивування і не демонструють практично жодних лексичних розбіжностей.

Персоніфікація

46) Н: «**Feuer frisst Bücher**». (с. 10)

З: спалювати книжки.

П: «**Вогонь пожирає книжки**». (с. 10)

ТЕ: повна еквівалентність

47) Н: «**Als habe die Nacht plötzlich eine Stimme bekommen**». (с. 13)

З: мати змогу розмовляти.

П: «**Так ніби в ночі раптом прорізався голос**». (с. 13)

ТЕ: часткова еквівалентність

Коментар: для якомога точнішої передачі персоніфікації перекладач намагався віднайти повні еквіваленти, як у випадку порівнянь, і переклав вирази майже буквально. Однак в українській версії дієслово перекладено більш образно.

Прислів'я

48) Н: «**Angriff war immer noch die beste Verteidigung**». (с. 57)

З: так кажуть, коли у складній ситуації слід обрати – нападати чи захищатися.

П: «Краще **вже нападати, ніж захищатися**» (с. 58)

ТЕ: семантична еквівалентність

Коментар: у цьому прислів'ї йдеться про семантичну еквівалентність. значення обох виразів ідентичне, однак у перекладі вираз вільно сформульований і не має фразеологічного змісту.

49) Н: «**Aus den Augen, aus dem Sinn**». (с. 112)

З: що людина не бачить, те забуває.

П: «**Очі не бачать — серце забуде**». (с. 113)

ТЕ: часткова еквівалентність

Коментар: хоча значення обох виразів ідентичне, в українському перекладі був використаний частково еквівалентний відповідник, відбулася зміна компонентів, слово «Sinn» було замінене словом «Herz».

Кінеграма

50) Н: «Elinor **rümpfte die Nase**». (с. 118)

З: дивитися на когось згори, недооцінювати щось.

П: «Еліно́р **поморщи́ла носа́**». (с. 119)

ТЕ: повна еквівалентність

3.2. Лінгвопрагматичний аспект фразеологізмів

Лінгвопрагматичний аспект фразеологізмів, як і інших стилістичних засобів у літературі, визначається прагненням автора реалізувати свої комунікативні наміри в тексті. Ідіоматичні вирази вважаються важливою частиною експресивного тексту. Чим вища експресивність і точність виразу, тим частіше можна досягти бажаної мети.

Експресивність як прагматична категорія служить для оцінювання тієї чи іншої ознаки ідіоми. Завдяки обміну компонентами забарвлення фразеологізму може змінитися від нейтрального до стилістично маркованого. Для порівняння: *sie warf einen Blick* (нейтрально) – *sie warf einen fragenden Blick* (сумнів) – *sie warf einen bösen Blick* (гнів) тощо. Варто додати, що фразеологізм «*einen Blick werfen*» – найпоширеніший у книзі «Чорнильне серце» й майже в кожній ситуації допомагає визначити атмосферу й активізувати увагу читача.

Завдяки експресивності фразеологізми виражають не лише своє денотативне значення, а ще й почуття, настрої автора, ставлення до об'єкта дії та самого предмета дії. Також вона характеризує стосунки між співрозмовниками й окреслює їхні риси характеру чи інші особливості.

Не слід забувати, що в моїй роботі передусім йдеться про дитячу літературу. У цьому випадку автор з перекладачем мають звернути увагу на те, щоб обрані вислови були зрозумілі, легко запам'ятовувалися та пасували молодій читацькій аудиторії. Запам'ятовуваність досягається завдяки постійному повторенню. Наприклад, тітка Елінор часто використовує вирази на кшталт «*Du meine Güte!*» або «*Himmel!*» у випадку зневіри, здивування чи гніву. Це також характеризує її як дуже емоційну людину, яка завдяки своїй начитаною в часто розмовляє метафорами та використовує інші стилістичні

засоби. До словникового запасу негативних персонажів належать такі фразеологізми, як «*jmdn. den Hals umdrehen*», «*mit dem Feuer spielen*» або «*in der Luft verschwinden*». Це надає їм ознаки нечесності та ненадійності та спонукає молодих читачів засуджувати ці негативні риси.

Художні тексти завжди унікальні завдяки своєму експресивно-емоційному наповненню, чим відрізняються від інформативних чи наукових текстів. Їхні стилістичні засоби становлять особливий виклик для перекладача. Для того, щоб зберегти функцію оригінального тексту, нерідко доводиться відмовлятися від дослівного перекладу й сильніше заглиблюватися в структуру тексту, іноді навіть спілкуватися з автором, щоб краще зрозуміти його задум. На мою думку, О. Логвіненко вдалося перекласти твір так, що читаючи його, роман можна з легкістю сприйняти за оригінал. Він знайшов відповідні еквіваленти для практично кожного фразеологізму й відповідно відтворив інші засоби, чим також збагатив українську культуру, літературу та мову.

Наприкінці потрібно наголосити, чому автори взагалі використовують різноманітні фразеологізми. По-перше, вони мають формувати власний стиль і бути впізнаваними. По-друге, завдяки вмілому підбору стилістичних засобів будь-який твір може набути популярності, однак не всім це вдається. Молоді читачі – особливо вимоглива й перебірлива аудиторія, тому передусім слід переконатися, що ця тема їх зацікавить. Історія успіху Корнелії Функе показує, що вона обрала потрібний стиль.

ВИСНОВКИ

Ця наукова робота присвячена порівнянню фразеологічних виразів німецької та української мов на прикладі роману Корнелії Функе «Чорнильне серце».

У рамках моєї роботи було проаналізовано понад 370 німецьких фразеологізмів та їхніх українських еквівалентів. Тоді з них було обрано 50 виразів, а саме: 33 ідіоми, 5 парних виразів, 4 фразеологічні порівняння, 3 рутинні вирази, 2 персоніфікації, 2 прислів'я та 1 кінеграма. Ці приклади передусім мають підкріпити теоретичні аспекти й ілюструвати описані поняття.

Після неодноразового аналізу, порівняння та перевірки вибраних виразів, визначення їхнього значення та дослідження їхнього походження, було зроблено такі висновки:

1. Перекладач намагався якомога краще передати німецькі ідіоми українською мовою. Він знайшов повні еквіваленти для половини первинно німецьких виразів. Інші мають суто семантичні відмінності або в них спостерігається обмін компонентами. У книзі практично немає фразеологізмів, які б не були передані з використанням ідіом або інших засобів виразності.

2. Більшість ідіом належать до групи фразеологізмів із назвами частин тіла. Це підтверджує дослідження більшості мовознавців. 40% усіх виразів, знайдених у творі, побудовано з цими компонентами, а саме 25 із компонентом «Auge», 24 із компонентом «Hals» та 23 із компонентом «Herz». Також зустрічаються такі компоненти, як «Kopf» – 14, «Gesicht» – 13, «Zunge» – 11, «Bein» – 10, «Nase» – 9, Mund – 8, Ohr – 6 та «Haar» – 3.

3. Ідіоматичні вирази в художній літературі формують ідіолект автора й виражають його наміри, почуття та відношення до головних героїв. У цьому випадку під комунікативною функцією фразеологізмів можна розуміти характеристику дії, градацію експресивності та стилістичне маркування. Ці вирази визначають цінності та почуття юного читача, отож також стають навчальним засобом.

Підсумовуючи все вищесказане, можна стверджувати, що кожній культурі притаманні свої фразеологізми з різними конотаціями, які не можуть бути взаємозамінними. Такі порівняльні аналізи допомагають визначити, чи правильно було витлумачене значення виразів, сприяють усвідомленню власних перекладацьких помилок і розвитку своїх навичок у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Burger H., Buhofer A., Sialm A. Handbuch der Phraseologie. – Berlin/New York: Walter de Gruyter, 1982. – 448 S.
2. Burger H. Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen. – Berlin: Erich Schmidt Verlag, 1998. – 240 S.
3. Cruse A. Lexikologie / Lexicology. 2. Halbband. – Berlin: De Gruyter Mouton Verlag; Auflage: XVI, Seite 943–1944., 2005. – 1018 S.
4. Dobrovolskij D. O. Phraseologie als Objekt der Universalienlinguistik. – Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie Leipzig (1988) – 264 S.
5. Doderer K. Lexikon der Kinder- und Jugendliteratur: Personen-, Länder- und Sachartikel zu Geschichte und Gegenwart der Kinder- und Jugendliteratur. Band 1. A – H. Weinheim: Beltz Verlag, 1984. – 579 S.
6. Doderer K. Lexikon der Kinder- und Jugendliteratur: Personen-, Länder- und Sachartikel zu Geschichte und Gegenwart der Kinder- und Jugendliteratur. Band 2. I – O. Weinheim: Beltz Verlag, 1984. – 625 S.
7. Doderer K. Lexikon der Kinder- und Jugendliteratur: Personen-, Länder- und Sachartikel zu Geschichte und Gegenwart der Kinder- und Jugendliteratur. Band 3. P – Z. Weinheim: Beltz, 1984. – 863 S.
8. Fleischer W. Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache. – Leipzig: VEB Bibliographisches Institut Leipzig, 1982. – 250 S.
9. Gläser R. Phraseologie der englischen Sprache. – Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1986. – 197 S.
10. Koller W. Probleme der Übersetzung von Phrasemen. In: Burger, Harald & Dobrovolskij, Dmitrij & Kühn, Peter & Norrick, Neal R. (eds.): Phraseologie. Ein internationales Handbuch der Zeitgenössischen Forschung. 1. Halbband. – Berlin, New York: Walter de Gruyter, 2007. – S. 605–613.

11. Koller W. Einführung in die Übersetzungswissenschaft (7. aktualis. Auflage). – Wiebelsheim: Quelle & Meyer Verlag GmbH & Co, 2004. – 343 S.
12. Koller W. Grundprobleme der Übersetzungstheorie. – Bern: A. Francke AG Verlag, 1972. – 198 S.
13. Lüger H. H. Satzwertige Phraseologismen: Eine pragmalinguistische Untersuchung. – Wien: Ed. Praesens, 1999. – 313 S.
14. Mocna D. J. et al. Encyklopedie literárních žánrů. 1. vyd. Praha : Paseka, 2004. – 699 S.
15. Palm C. Phraseologie. Eine Einführung. – Tübingen: Gunter Narr Verlag; Auflage: 2., durchges. Aufl. (1. Januar 1997). – 130 S.
16. Roos E. Idiom und Idiomatik: Ein sprachliches Phänomen im Lichte der kognitiven Linguistik und Gestalttheorie. – Aachen: Shaker Verlag, 2001. – 368 S.
17. Sandig B. EUROPHAS 92. Tendenzen der Phraseologieforschung. – Bochum: Universitätsverlag Dr. N. Brockmeyer, 1994. – 686 S.
18. Schweilke G. Irmgard. Metzler Literatur Lexikon: Begriffe und Definitionen. 2., überarb. Aufl. Stuttgart: J.B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, 1990. – 525 S.
19. Баран Я. А., Зимомря М. І. Теоретичні основи фразеології: навчальний посібник. – Ужгород: Ужгородський державний університет, 1999. – 176 с.
20. Виноградов В. В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке. Избранные труды. Лексикология и лексикография. – Москва: 1977. – С. 140–161.
21. Грабченко А. І. Методи наукових досліджень: навч. посібник / А. І. Грабченко, В. О. Федорович, Я. М. Гаращенко. – Харків: НТУ «ХП», 2009. – 142 с.

22. Петрасова С. В. Сучасні інформаційні технології в лінгвістиці: навч. посібник / С. В. Петрасова, Н. Ф. Хайрова; НТУ «ХП». – Харків: Панов А. М., 2020. – 124 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ СЛОВНИКІВ

23. Drosdowski G., Scholze-Stubenrecht W. Duden, Band 11, 2. neubearb. u. akt. Aufl. 2002. – Mannheim et al.: Dudenverlag, 1992. – 919 S.

24. Schülter C. Da liegt der Hase im Pfeffer. Redewendungen und ihre Herkunft. – Bindlach: Gondrom Verlag GmbH, 2005. – 160 S.

25. Білоноженко В. М., Гнатюк С. І. Словник фразеологізмів української мови. – К: Наукова думка, 2003. – 1097 с.

26. Гаврись В. І., Пророченко О. П. Німецько-український фразеологічний словник у 2-х т. – «Советская Энциклопедия», 1981. – 800 с.

27. Мізін К. І. Німецько-український фразеологічний словник (усталені порівняння). – Нова книга, 2005. – 302 с.

28. Паламарчук Л. С. (ред.) Фразеологічний словник української мови. – К: Наукова думка, 1993. – 984 с.

29. Удовиченко Г. М. Фразеологічний словник української мови у 2-х т. – К: Вища школа, 1984. – 687 с.

30. Ярещенко А. П., Бездитко В. І. Сучасний фразеологічний словник української мови. – К: Навчальна література, 2018. – 640 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

31. Funke C. Tintenwelt 1: Tintenherz – Hamburg: Dressler; Auflage: 23 (1. September 2003) – 576 S.

32. Функе К. Чорнильне серце – К: Видавництво Нора-Друк, 2016. – 567

с.

ІНТЕРНЕТ-ПОСИЛАННЯ

33. <https://de.wikipedia.org/wiki/Fantasy>

34. https://de.wikipedia.org/wiki/Cornelia_Funke